

**РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ І ПРАВА:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ**

ВАРГУЛЯК О. Г.,
доктор філософії,
в.о. завідувача кафедри соціального
адміністрування та гуманітарних
комунікацій
(Чернівецький інститут Міжнародного
гуманітарного університету)

УДК 342.7:342.9:351:341
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.1>

**ЕТАПИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ОСІБ
З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ**

У статті детально проаналізовано етапи запровадження Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю в Україні, починаючи від її ухвалення на міжнародному рівні в 2006 році, ратифікації Україною в 2009 році до подальшого впровадження в національну правову систему. Особливу увагу приділено заходам держави щодо адаптації законодавства відповідно до вимог CRPD, що включає правові ініціативи, спрямовані на захист прав осіб з інвалідністю, їхню інтеграцію у суспільство та створення доступного середовища.

Стаття висвітлює ключові аспекти імплементації CRPD в Україні, зокрема акцентує на ухвалених державних програмах, нормативно-правових актах та стратегічних документах, спрямованих на покращення соціального захисту, освіти, працевлаштування та доступності для осіб з інвалідністю. Значна увага приділена питанню змін у термінології, які відіграють важливу роль у забезпеченні прав людини, зокрема заміні терміну «інвалід» на «особа з інвалідністю», що відповідає міжнародним стандартам і рекомендаціям Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю.

Окремо розглянуто виклики, що стоять перед Україною на шляху повної реалізації положень CRPD. Серед них – необхідність удосконалення механізмів контролю за виконанням зобов'язань, підвищення ефективності діяльності державних інституцій у сфері захисту прав осіб з інвалідністю, а також подолання бар'єрів, що перешкоджають створенню інклюзивного середовища. Наголошено на необхідності подальшого розвитку законодавчої бази, ефективного моніторингу виконання CRPD, розширення можливостей для участі осіб з інвалідністю у процесах ухвалення рішень та впровадження заходів, спрямованих на покращення їхнього становища.

Стаття підкреслює важливість комплексного підходу до реалізації CRPD, що охоплює як правові аспекти, так і соціальні ініціативи, спрямовані на формування рівноправного та доступного суспільства для всіх громадян України.

Ключові слова: особа з інвалідністю, інклюзивність, доступність, законодавство, нормативно-правовий акт, міжнародний документ.

Varhuliak O. H. Stages of implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in Ukraine

The article analyzes in detail the stages of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in Ukraine, from its adoption at the international level

in 2006, ratification of Ukraine in 2009 to further introduction into the national legal system. Particular attention is paid to the state measures to adapt the legislation in accordance with the requirements of CRPD, which includes legal initiatives aimed at protecting the rights of persons with disabilities, their integration into society and creating an affordable environment.

The article highlights the key aspects of CRPD implementation in Ukraine, in particular, emphasizes the adopted state programs, regulatory acts and strategic documents aimed at improving social protection, education, employment and accessibility for persons with disabilities. Much attention is paid to changes in terminology that play an important role in ensuring human rights, in particular replacing the term «disabled» with a «disabled person», which meets the international standards and recommendations of the UN Committee on Disabilities.

The challenges facing Ukraine on the path of full implementation of the CRPD provisions are considered separately. These include the need to improve the mechanisms for monitoring the fulfillment of obligations, improving the efficiency of state institutions in the field of protection of the rights of persons with disabilities, as well as overcoming barriers that impede the creation of an inclusive environment. The need for further development of the legislative framework, the effective monitoring of CRPD implementation, the expansion of opportunities for participation of persons with disabilities in decision-making processes and the implementation of measures aimed at improving their situation are emphasized.

The article emphasizes the importance of a comprehensive approach to the implementation of CRPD, which covers both legal aspects and social initiatives aimed at forming an equal and accessible society for all Ukrainian citizens.

Key words: *person with disabilities, incline, accessibility, legislation, regulatory act, international document.*

Постановка проблеми. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (далі – CRPD) є ключовим міжнародним документом, який забезпечує рівні права та можливості для людей з інвалідністю, сприяє їхній інтеграції в усі сфери суспільного життя та гарантує їхній захист від дискримінації. Для України вона має особливе значення, адже CRPD:

- зобов’язує впроваджувати механізми правового захисту та соціальної підтримки цієї категорії населення;
- сприяє формуванню інклюзивного суспільства, у якому всі громадяни можуть брати активну участь в усіх сферах життєдіяльності, зокрема й у процесах прийняття рішень, які їх стосуються;
- стимулює адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів;
- закликає забезпечувати інклюзивну освіту та доступні умови праці для осіб з інвалідністю, що важливо не лише для розвитку економіки, а й для соціальної справедливості;
- сприяє інтеграції України у світову спільноту як держави, яка дотримується прав людини та впроваджує європейські цінності, відкриває можливості для міжнародної допомоги, співпраці та фінансування інклюзивних програм тощо.

Крім того, і що надважливо в сучасних умовах, CRPD зобов’язує вживати всіх необхідних заходів для захисту осіб з інвалідністю під час гуманітарних криз та збройних конфліктів.

Важливо, що імплементація CRPD є не лише міжнародним зобов’язанням, а й критично важливим кроком для побудови рівноправного, доступного та соціально відповідального суспільства в Україні.

Тому вкрай важливим є вивчення генезису запровадження CRPD в нашій державі.

Стан дослідження питання. Комплексні дослідження питань, пов’язаних із CRPD, зокрема й з історією її прийняття та запровадження в Україні, відсутні. Фрагментарна

інформація присутня на веб-сайтах органів державної влади (зокрема Міністерства соціальної політики України) та міжнародних інституцій. Проте цього недостатньо для розуміння повної картини.

Враховуючи зазначене значимим у рамках вивчення питань, пов'язаних із прийняттям, виконанням та моніторингом реалізації CRPD, є питання етапів запровадження цього міжнародного документу в нашій державі. Саме це і є **метою** цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Передусім зазначимо, що CRPD прийнята 13 грудня 2006 р. на шістдесят першій сесії Генеральної Асамблеї резолюцією A/RES/61/106. З урахуванням частини 1 статті 45 вона набрала чинності 03 травня 2008 р. «на тридцятий день після здачі на зберігання двадцятої ратифікаційної грамоти / документа про приєднання» [3].

Працюючи на випередження Кабінет Міністрів України 03 грудня 2008 р. розпорядженням № 1513-р затвердив План невідкладних заходів щодо розв'язання проблем соціального захисту інвалідів та забезпечення захисту їх прав. Вказаний План включав заходи стосовно (1) забезпечення перегляду законодавства на відповідність положенням CRPD та (2) підготовки висновків і пропозицій щодо ратифікації CRPD за результатами проведення відповідної роботи [10].

16 грудня 2009 р. прийнято Закон України «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї» [12], який набрав чинності 09 січня 2010 року. Водночас саме 16 грудня 2009 р. вважається датою ратифікації Україною CRPD. Разом із CRPD було ратифіковано також Факультативний протокол до неї [13].

Уже 06 березня 2010 р. CRPD набрала чинності для нашої держави відповідно до листа Міністерства закордонних справ України від 11 лютого 2010 р. № 72/14-612-275 «Щодо набрання чинності міжнародним договором» [4].

01 серпня 2012 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову за № 706, якою затвердив Державну цільову програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 року [7].

Важливо акцентувати на тому, що CRPD свого часу прийнято з назвою «Конвенція про права інвалідів». Вжиття неприйнятного на сьогодні поняття «інвалід» було зумовлено тим, що за основу брався російськомовний варіант цього міжнародного документу.

У контексті зазначеного варто наголосити, що Головне науково-експертне управління 15 грудня 2009 р. перед прийняттям Закону про ратифікацію CRPD офіційно звернуло увагу «на невідповідність перекладу назви Конвенції українською мовою тексту оригіналу англійською мовою. Зокрема, англійська версія Конвенції – Convention on the Rights of Persons with Disabilities, тобто Конвенція про права осіб (людей) з інвалідністю. Остання назва є коректнішою і більш прийнятною, оскільки не містить дискримінаційних ярликів, клейма чи штампа. Подібне зауваження стосується і безпосередньо тексту Конвенції, де йде мова про людей (осіб) з інвалідністю, а не інвалідів, як пропонується законопроектом. Запропонований текст Конвенції також містить й інші не зовсім коректні терміни (стаття 24 Конвенції)» [1].

Свою чергою Комітет з прав людей з інвалідністю 02 жовт. 2015 р. прийняв Заключні зауваження стосовно первинної доповіді України про стан реалізації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [2]. У цих Заклучних зауваженнях Комітет закликав Україну «видалити посилання на «інвалідів» або «осіб з обмеженими можливостями» з усіх законодавчих та програмних документів, у тому числі з українського перекладу Конвенції, та використати термінологію, що відповідає Конвенції, провівши консультації з представницькими організаціями людей з інвалідністю».

Проте лише в 2016 році після прийняття Закону України «Про внесення зміни до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї» в CRPD поняття «інвалід» було замінено на «особа з інвалідністю» [6].

Після цього наприкінці 2017 року з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [5] було вдосконалено 44 законодавчі акти шляхом їх приведення у відповідність до CRPD у частині забезпечення вжиття прийнятої термінології.

Крім того, протягом 2016 – 2017 років було прийнято низку підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на виконання CRPD.

Зокрема йдеться про:

- Указ Президента України від 13 грудня 2016 р № 553 «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю», положення якого спрямовані на «забезпечення додержання та реалізації прав і свобод осіб з інвалідністю відповідно до вимог Конвенції про права осіб з інвалідністю» [11] та встановлювали доручення Уряду й рекомендації обласним, Київській міській державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування та громадським організаціям осіб з інвалідністю;

- розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1073-р «Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях, наданих Комітетом ООН з прав осіб з інвалідністю, до першої доповіді України про виконання Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю на період до 2020 року» [9];

- розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2021 р. № 285-р «Про затвердження Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року» [8]. Цінними в цьому документі положеннями є ті, які визначають компетенцію центральних органів виконавчої влади стосовно відповідальності за відповідні статті CRPD.

Висновки. Реалізація CRPD в Україні є тривалим і складним процесом, що потребує системних змін у законодавстві, політиці та суспільній свідомості, адже досі наша держава стикається з викликами у сфері доступності, рівноправного працевлаштування, освіти та соціального захисту осіб з інвалідністю, а також в інших питаннях, пов'язаних з темою інвалідності. Для досягнення повної інтеграції осіб з інвалідністю в суспільство необхідно забезпечити ефективний моніторинг виконання зобов'язань, удосконалити механізми захисту прав та активізувати співпрацю між державними органами, громадянським суспільством і міжнародними партнерами. Подальший розвиток інклюзивної політики, яка базується на стандартах CRPD, є важливим кроком до побудови рівноправного суспільства, в якому всі громадяни матимуть рівні можливості для реалізації свого потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї» від 15 груд. 2009 року. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=36658&pf35401=154595>
2. Заключні зауваження Комітету з прав людей з інвалідністю стосовно первинної доповіді України про стан реалізації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю від 02 жовт. 2015 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/inv/CRPD-Concluding-Observations-UA-Ukrainian.doc>
3. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
4. Щодо набрання чинності міжнародним договором : лист Міністерства закордонних справ України від 11 лют. 2010 р. № 72/14-612-275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-275321-10#Text>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 19 груд. 2017 р. № 2249-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-19#Text>
6. Про внесення зміни до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї» : Закон України від 07 верес. 2016 р. № 1490-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1490-19#Text>
7. Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 року : постанова Кабінету міністрів України від 01 серп. 2012 р. № 706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF#Text> (втратила чинність)

8. Про затвердження Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2021 р. № 285-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285-2021-%D1%80#Text>

9. Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях, наданих Комітетом ООН з прав осіб з інвалідністю, до першої доповіді України про виконання Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 груд. 2016 р. № 1073-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-2016-%D1%80#Text> (втратив чинність)

10. Про затвердження плану невідкладних заходів щодо розв'язання проблем соціального захисту інвалідів та забезпечення захисту їх прав : розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 груд. 2008 р. № 1513-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1513-2008-%D1%80#Text>

11. Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю : Указ Президента України від 13 груд. 2016 р № 553. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5532016-20914>

12. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї : Закон України від 16 груд. 2009 року. URL: № 1767-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text>

13. Факультативний протокол до Конвенції про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g72#Text

